

KO'P FUNKSIYALI TURAR JOY MAJMUALARINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

BAUETDINOV BERDAQ ZINATDIN ULI

Qoraqalpoq davlat universiteti "Arxitektura" kafedrası assistenti

Annotatsiya. Maqolada ko'p funktsiyali turar-joy binolari komplekslarining rivojlanish tendensiyalari ko'rib chiqilgan. Ko'p funktsiyali turar-joy majmualarini rivojlantirishning asosiy bosqichlari o'rganilgan. Har bir bosqichda ko'p funktsiyali turar-joy majmualarining hajm va rejalashtirish tuzilishiga ta'sir qiluvchi asosiy xarakterli xususiyatlar va omillar ochib berilgan. Adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida asosiy ijtimoiy-iqtisodiy omillarning kompleksning murakkab tuzilishi evolyutsiyasi va shakllanishiga ta'siri aniqlangan. Yangi tarkibiy turar-joy ta'limining dolzarbligi, shuningdek, turar-joy muhitini tashkil etishning zamonaviy hajmli rejalashtirish shakllari ko'rsatilgan.

Аннотация. В статье рассмотрены тенденции развития многофункциональных жилых комплексов. Изучены основные этапы развития многофункциональных жилых комплексов. На каждом этапе раскрываются основные характерные черты и факторы, влияющие на объемно-планировочную структуру многофункциональных жилых комплексов. В ходе анализа литературы выявлено влияние основных социально-экономических факторов на эволюцию и формирование сложной структуры комплекса. Показана актуальность нового структурного жилищного образования, а также современных объемно-планировочных форм организации жилой среды.

Annotation. The article examines the development trends of multifunctional residential building complexes. The main stages of the development of multifunctional residential complexes are overlooked. At each stage, the main characteristic features and factors affecting the volume and planning structure of multifunctional residential complexes are revealed. In the process of analyzing the literature, the influence of the main socio-economic factors on the evolution and formation of the complex structure has been determined. The relevance of the new structural residential education is indicated, as well as modern volumetric planning forms of the organization of the residential environment.

Kalit so'zlar: Ko'p funktsiyali turar-joy majmualari, sanoat, evolyutsiya, fazoviy.

Ключевые слова: многофункциональные жилые комплексы, промышленные, эволюционные, пространственные.

Keywords: multifunctional residential complexes, industrial, evolution, spatial.

Kirish. Ko'p funktsiyali turar-joy majmuasi- bu shaharning turar-joy muhitini tashkil etishning zamonaviy shakli bo'lib, unda insonning uy-joy, ish, dam olish va muloqotga bo'lgan ehtiyojlari to'liq amalga oshiriladi. Ko'p funktsiyali turar-joy majmualari (KFTJM) - zamonaviy insonning turar-joy, ish, aloqa va dam olishda uni qondiradigan turli xil va ko'p ma'noli shahar muhitidagi ehtiyojlarini aks ettiruvchi shahar turar-joy muhitini fazoviy tashkil etishning eng istiqbolli shaklidir [2].

Zamonaviy dunyoda bir nechta funktsiyalarni birlashtirgan komplekslarni loyihalash va qurish tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Ular quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin: savdo sotiq majmuasini, ofis, turar-joy, ko'ngilochar, sport va boshqalar.

O'zbekistonda 2023 y. ma'lumotiga kora 110 ta shahar bor. Ular orasida Toshkent shahri keskin ajralib turadi. Aholisining soni 2955,7 mingdan ortiq bo'lgan poytaxt shaharning respublikadagi urbanizatsiya jarayoniga bo'lgan ta'siri benihoya katta. Shu tarzda O'zbekistonda urbanizatsiya jarayoni Toshkent shahri, katta va orta shaharlarga bog'liq xolda amalga oshmoqda.[1].

21-asrda shaharsozlik tajribasi shuni ko'rsatdiki, shaharlarning o'sishi bilan shaharning zonalarga (turar-joy, sanoat, savdo) qattiq bo'linishi samarasiz bo'lib, hududlarning notekis rivojlanishiga, transport tarmog'idagi yuklar ko'payishiga olib kelishi mumkin.

Ko'p funktsiyali komplekslar tumanlarda tunda va kunduzi aholining taqsimlanishiga yordam beradi va magistral yo'llardan, shuningdek to'xtash joylaridan maqbul foydalanishga imkon beradi.

Zamonaviy jamiyatda sodir bo'layotgan ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar uy-joy qurilishini tashkil etish tamoyillarini qayta ko'rib chiqishga olib keldi. Shaharsozlik tamoyillarining evolyutsiyasi urbanizatsiya darajasini, qurilish zichligini oshirish, shahar muhitining ijtimoiy va turar-joy elementlari o'rtasidagi funktsional aloqalarni kengaytirish, "ochiq" xizmat ko'rsatish tizimiga ega ko'p funktsiyali turar-joy majmualarini shakllantirish zarurligiga olib keldi [9].

Tahlil va natijalar. Ko'p funktsionallik yashash muhitini tashkil etishning eng muhim tamoyillaridan biridir. Ushbu tamoyil jamiyat evolyutsiyasi bilan birgalikda o'zgarib, rivojlanib, turli tarixiy davrlarda turar-joyning turli ustuvor shakllari va funktsiyalarini belgilab berdi. Xizmat

ko'rsatish infratuzilmasi deyarli uyning o'zi bilan bir vaqtda rivojlandi. Qadim zamonlardan beri savdo shaharni tashkil etuvchi eng muhim elementlardan biri bo'lib, deyarli har doim turar-joy binolari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan.

Jamiyat va shunga mos ravishda turar-joy rivojlanishining butun tarixi davomida uning tarkibidagi binolarning turli funktsional guruhlarini birlashtirish va ajratish bosqichlari kuzatilmoqda. Ko'p asrlar davomida inson uyi bir xonadonli uy bo'lib, u uy-joy va insonning mehnat faoliyati joyini birlashtirgan.

Sanoat ishlab chiqarishining o'sishi, shu bilan birga paydo bo'lgan savdo va biznes muassasalari (do'konlar, restoranlar, salonlar va boshqalar) ularni to'g'ri va oqilona uy-joy tarkibiga kiritishga olib keldi. Shunday qilib, bir vaqtning o'zida ishlab chiqarishni uydin ajratishni aniqlagan jarayonlar keyinchalik ko'p funktsiyali binolar va majmualarning yangi turlarini birlashtirish va paydo bo'lishiga olib keldi. Birinchi turar-joy majmualari (shaharchalar) loyihalari maktablar, maktabgacha ta'lim muassasalari, do'konlar, madaniyat uylarini uy-joyga yaqin joyda qurishni nazarda tutgan [3,4,5].

Arxitektura, rejalashtirish va shaharsozlik dizaynidagi zamonaviy tendentsiyalarni tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, xizmat ko'rsatadigan ko'p qavatli turar-joy majmualari eng katta shaharning turar-joy muhitini tashkil etishning eng samarali shakllaridan biri bo'lib, u zamonaviy odamning ish, uy-joy va dam olish ehtiyojlarini qondiradigan turli xil shahar muhitiga bo'lgan ehtiyojini aks ettiradi. [6,7].

Mamlakatimizda ko'p qavatli turar-joy majmualarini loyihalash va qurishda mikrorayonlashtirish konsepsiyasini isloh qilish yuqori zichlikli ko'p tarmoqli shahar muhitini yaratish foydasiga boshlandi. Aynan shu davrda yangi qurilish hududlarida ham, mavjud binolarni rekonstruktsiya qilishda ham turar – joy muhitini tashkil etishning barcha talablariga javob beradigan ko'p funktsiyali turar-joy majmuasi kontsepsiyasi shakllandi [8,9].

1990-yillarda Mamlakatimizda loyihalashda zamonaviy insonning asosiy talablariga javob beradigan yirik ko'p qavatli turar-joy majmualari, rivojlangan ijtimoiy uy-joy tuzilmalariga ega bo'lgan ko'p qavatli turar-joy majmualarining birinchi loyihalari aniqlandi. Ushbu davrda faqat yuqori daromadli odamlar uchun mavjud bo'lgan, ushbu toifadagi aholi talablariga to'liq javob beradigan turar-joy majmualari yaratilmoqda, shu bilan birga ushbu turdagi uy-joy o'rtacha daromadli odamlar uchun deyarli mavjud emas va kam daromadli odamlar uchun mavjud emas edi. Shahar erlaridan foydalanish samaradorligini oshirish va yashash uchun qulay muhit, optimal funktsional to'yinganlik tufayli, ushbu bosqichda xizmat ko'rsatadigan ko'p qavatli turar-joy majmualarining keng tarqalishiga olib keldi (jadval. 1).

Uy-joy qurilishini tashkil etish tamoyillarining evolyutsiyasi urbanizatsiya darajasini oshirishga, aholiga xizmat ko'rsatish tizimini takomillashtirishga va shahar muhitining turli elementlari o'rtasidagi funktsional aloqalarni kengaytirishga olib keldi.

Ko'p qavatli turar-joy majmualarini loyihalash va qurish bo'yicha zamonaviy va mahalliy tajribani tahlil qilish, quyidagilar aniqlandi:

- ko'p qavatli turar-joy majmualari, qoida tariqasida, juda keng hududlar, o'rtacha-1,5-5 ga bólishi;
- barcha xizmat ko'rsatish muassasalari yoki majmua hududida joylashgan alohida binolar yoki turar-joy binolarining birinchi qavatlarida bólishi kerak.

Ko'p qavatli turar-joy majmuasining tuzilishi zamonaviy inson ehtiyojlariga mos keladigan madaniy va maishiy xizmatlarning turli elementlarini o'z ichiga oladi. Mamlakatimizda xizmat ko'rsatadigan ko'p qavatli turar-joy majmualarini yaratish vazifasi shaharning rejalashtirish tuzilmasini izchil rivojlantirishdan iborat bo'lib, shu bilan birga bir qator muammolar hal qilinmoqda: yashash uchun qulay muhitni tashkil etish; rivojlangan ijtimoiy xizmat ko'rsatish sektorini yaratish va rivojlanishning me'moriy yaxlitligini saqlashdan iboratdir.

Hozirgi vaqtda jamoat xizmatlari tarmog'ini tashkil etish yo'nalishi aniqlandi, uning asosiy elementlaridan biri asosiy inson oqimlari kontsentratsiyasi va mehnatni qo'llash joylarida to'plangan ko'p funktsiyali ijtimoiy va savdo markazlari, shuningdek qo'shimcha xizmat ko'rsatish komplekslari hisoblanadi.

Ko'p qavatli turar-joy majmualarini shakllantirishning asosiy bosqichlari

Rivojlanishning asosiy bosqichlari	Asosiy xarakteristikasi	Asosiy ijtimoiy yo'nalish
1950-yillar	taxminan xizmat ko'rsatadigan turar-joy binolari asosida yangi mahallalarni loyihalash va qurish	Kam daromadli odamlar uchun (ishchilar sinfi)
1960-yillar	turar-joy majmualari binolarining asosiy talablari va tarkibining paydo bo'lishi, shuningdek qavatlar sonining ko'payishi	O'rtacha daromadli odamlar uchun (ishchilar sinfi, ziyolilar)
1970-1980 yillar	- komplekslarning turar-joy binolari binolarining asosiy talablari va tarkibini shakllantirish -komplekslarga xizmat ko'rsatishning ikkita asosiy tizimini shakllantirish: ochiq va yopiq	O'rtacha daromadli odamlar uchun (ishchilar sinfi, ziyolilar)
1990-2020 yillar	Arxitektura va qurilish sohasida katta ko'p funktsiyali ko'p qavatli turar-joy binolari-majmualari	O'rtacha va yuqori daromadli odamlar uchun

Xulosa

Ko'p funktsiyali turar joy komplekslarning rivojlanish tarixini o'rganish yangi hajmli – fazoviy tuzilmaning bosqichma-bosqich shakllanishini aniqladi. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlarining o'sishi texnik imkoniyatlar bilan birgalikda shaharsozlik va me'morchilikda sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Tarixiy ma'lumot nuqtasidan boshlab, ushbu tuzilma biroz ibtidoiy (soddalashtirilgan) edi va faqat vaqt va taraqqiyot uning rivojlanishiga, murakkablashishiga va "o'sishiga" olib keldi. Har o'n yil o'z tuzatishlarini kiritadi, uni doimiy ravishda o'zgartirishga, to'ldirishga va jamiyat ehtiyojlariga sezgir munosabatda bo'lishga majbur qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. D.U.Isamuhamedova, M.K.Mirzayev "Zamonaviy shaharsozlik nazariyasi" o'quv qo'llanma. Toshkent 2015-yil. 70-bet
2. Максаи Дж., Холланд Ю., Нахман Г. и др. Проектирование жилых зданий. / Максаи Дж., Холланд Ю., Нахман Г. и др. Пер. с англ. - М.: Стройиздат 1979г.- 488 с., ил.
3. Григорьев И.В. Типологические особенности формирования высотных многофункциональных жилых комплексов: дис. ... канд. архитектуры / И.В.Григорьев. – М.: МАРХИ, 2003. – 232 с.
4. Дубынин Н.В. Эволюция развития архитектуры многофункциональных комплексов в России / Н.В. Дубынин // Жилищное строительство.– 1997.– №4.– 14-17 с.
5. Дубынин Н.В. Эволюция развития архитектуры многофункциональных комплексов в России / Н.В. Дубынин // Жилищное строительство. –1997. – №6. –13-16 с.
6. Иконников А.В. Архитектура XX века. Утопии и реальность. Т. I / А.В. Иконников.– М.: Пресс-Традиция, 2001. – 656 с.
7. Молчанов В.М. Теоретические основы проектирования жилых зданий / В.М. Молчанов.– Ростов-на-Дону: Феникс, 2003. – 235с.
8. Солодилова Л.А., Трухачева Г.А. Многофункциональный жилой комплекс / Л.А. Солодилова, Г.А. Трухачева. – М.: Изд-во ассоциации строительных вузов, 2009. –152 с.
- 9.Алексеев С.Ю., Миронов Е.И. Структура пространства жилых домов. Эволюция представлений / С.Ю. Алексеев.– Ростов-на-Дону: РАИ, 1995.– 57 с.
10. «Эволюционирование многофункционального жилого домакомплекса как градостроительной единицы» Рябова М.Г. Национальная академия природоохранного и курортного строительства. М.2014 .